

Dr. Császár Elemér: Ányos Pál. Magyar Történeti Életrajzok. Budapest, 1912. évf. 1—3 füz. 255 lap.

Ányos Pál egyénisége, költészete egy vagy más szempontból állandóan foglalkoztatta a magyar irodalomtörténet kutatóit. A fölvetődött kérdések között nem egynek valóságos külön kis irodalma van. S csak természetes, hogy éppen e felmerült kérdések néha izgatóan érdekes voltánál fogva is többen próbálkoztak meg nemcsak a részletek tisztába hozatalával, hanem Ányos egész pályájának, életrajzának megírásával is. E kísérletek száma nem kevesebb kilencznél. Valamennyinek van egy közös alapvető fogyatkozása: képet akartak nyújtani a költőről, mielőtt még számba vették volna fenmaradt műveit, megállapították volna e művek hiteles és teljes szövegét (mert Bacsányi kiadása a cenzúra miatt nem teljes). Császár Elemér más úton jutott el az *életrajzig*. Előbb összegyűjtötte, közre bocsátotta Ányos Pál verseit (Régi Magyar Könyvtár 23 sz.) Ez alapvető, előkészítő és más részletmunkálatok után írja meg Ányos életrajzát.

Ebből következik, hogy az ő Ányos életrajza minden elődjeénél részletesebb is, egyenletesebb is. Megszakadás nélkül s folyamatos egymásutánban bontakozik ki előttünk Ányos pályája. Ősrégi, de kiemelkedőbb szerepet sohse teljesítő nemesi család ivadéka. A költő atyja az anyagilag teljesen elgyöngült család újraalapítója. A költő a szülői házban vallásosságot, a szülőföld szeretetét szítta magába s a történeti érzék helyett családi büszkeséget. Ezekkel a vonásokkal járja végig a Dunántul középiskoláit s e tanulmányok végén, 1772-ben belép a pálos-szerzetbe; Mária-Nosztrán, Pápán és Nagyszombatban fejezi be tanulmányait s kezdi el a verselést. Barcsay baráti biztatásai s a Budán töltött négy év hatása alatt fejlődik. Költői működésének elismeréséül a Hazafiúi Magyar Társaság titkárának választja. Kedélyére nyomasztólag hat, hogy egyelőre az irodalmi élettől távol, Felső-Elefántin kell élnie; ehhez járul még szerelmi küzödése is. Ányos a fájdalom költője, de nem pesszimista. Hazafias lírája is ezt bizonyítja. Mikor 1782-ben Fehérvárra kerül s ott egy énekeskönyv összeállításán buzgólkodik, már lelkében a vihar utáni nyugalom honolt. Ám a test hirtelen összeroppant (1784); de költői neve nem mult el vele. Barátai összegyűjtötték, Bacsányi ki is adta írásait. Többen utánozták vagy követték. Nemcsak a kortársak, Kölcsey is méltánylással szól Ányos költői erejéről.

Önként értődik, hogy fontosságuk szerint Császár a vitás kérdésekre is kitér. Ilyenek: a szerzetbe lépés indítékai s az ehhez kapcsolódó hagyományok bírálata, a költő szerelmi lírájának valódi vagy képzelt volta és pesszimizmusa. Az első kettőt külső bizonyíték híjában, nézetünk szerint Császár se tudja végleges megoldásra vinni. De magyarázata annyira józan, a belső körülményeknek oly pontos számbavételén alapúl, hogy teljesen meggyőző és elfogadható. Ellenben Ányosnak u. n. pesszimizmusa a költő műveinek részletes elemzése után teljesen tisztázottnak veendő. Ányos nem emelkedett (vagy süllyedt) a pesszimizmusig. Költészetében uralkodó szín ugyan a fájdalom, de nem tágul ki ember- és világgyűlöletté, mindenkor egyéni marad. E fájdalmas hang megcsendítésére nemcsak a költő egyénisége szolgál természetes indítékúl, hanem a kor egyetemes költészetében általában uralkodó szentimentalizmus is.

Mi a monografiának éppen azokat a részeit tartjuk a legsikerültebbeknek, melyekben Császár megállapítja azokat a hatásokat, a hatások mértékét, a melyeket a különböző irodalmak és irodalmi irányok gyakoroltak Ányos fejlődésére és költészetére. Mert Ányos nevelkedése rendjén a deákos, irodalmi érintkezései által a francziás irány íróival és közönségével jut közelebbi viszonyba. A német szentimentális termékeket éppen úgy ismeri, mint Gyöngyöcsit. S mégis ennyi hatás közepette is megmarad eredetinek, igazi egyéniségnek, a mi kétségtelen bizonyosága költői hivatottságának. Egyéni marad, de érintkezéseinek, tanulmányainak hatása ott van műveiben. Császár világosan meg jelöli ezeket a hatásokat s magyarázza, hogy miben egyezik Ányos a kor konvencionális költőivel és miben áll eredetisége. Ányos műveiben annyi őszinteség, költőiség s oly tiszta formaérzék van, mint kortársai közül egyiknél sem.

Oly műnél, mely mint egész, megállja a helyét, sőt mint a szóban forgó is kitűnő: egyes állítások vagy tételek kevésbbé szilárd voltára rámutatni — szörszálhasogatásnak tetszhetik. E sorok írója nem is szokta tenni. Most azonban kivételesen föl kell említenem, hogy a mit Császár Ányos történeti érzékének hiányáról mond, véleményem szerint nem kimerítő magyarázat. Először is kérdés, hogy vajjon csakugyan hiányzott-é Ányosban a történeti érzék? Hogy költeményeiben a múlt egy—egy eseménye hangot kér ugyan, de e hangok a lelkesedés szólamai és nem az észnek hangjai: elegendő bizonyíték-e ez arra, hogy kimondjuk: Ányos nem ismerte a múltat, csak néhány, a köztudatban is élő mozzanatát? Ányos lírikus volt, költészetének középpontja a maga egyénisége. Ha ily körülmények között a nemzet multja nem ihleti meg jobban, mint kortársait (de annyira igen! 28 l.) történeti érzék hiánya-e az, vagy pedig természetes jelenség? S ha el fogadnók is, hogy Ányosból csakugyan hiányzott a történeti érzék, magyarázható-é úgy, hogy ennek oka

abban rejlik, mert az Ányos családban sem volt meg a történelmi tradíció, mivel a család sorsa nem kapcsolódott a nemzet múltjának nagy fordulataihoz? Hisz ez esetben a jobbágy ivadékban eo ipso hiányoznia kell a történelmi érzéknek. Pedig Virág Benedek csattanó példa az ellenkezőre! Ismétlem, mégha úgy látnók is a dolgot mint Császár, akkor is más okkal lehetne magyarázni. Vajjon nem ott akadnánk gyökerére, a hol a többi egykorú írónál is? Hogy t. i. a kor legtöbb magyar írójából hiányzott az *igazi* történelmi érzék. Avagy Bessenyei, Dugonics történelmi munkái az igazi történelmi érdeklődés szülöttjei? De hogy! Egyszerű magyarázatok, az idegen mintáknak magyar köntösbe öltöztetései s nem közvetlen történelmi érzékből fakadtak. E tekintetben tehát Ányos sem volna hátrább kortársainál, bár hozzá kell vennünk még azt is, hogy ő dunántuli köznemesi sarj, a kikenél a mult első sorban a család, a szülőföld, a Dunántul multja. Mert nemcsak az Ányosok, a Dunántul egészének multja is ritkábban kapcsolódott bele a nemzeti élet döntő harcaiba, mint pld. a Felvidék vagy Erdély nemeseinek, sőt jobbágyainak sorsa. A nemzeti ügyért a Dunántul — geográfiai és politikai viszonyainál fogva — rendszerint utolsónak húzta ki kardját. Éppen ezért tapasztalható, hogy előtte a haza fogalma a XVII és XVIII században, némileg még Kisfaludy Sándornál is szűkebb határú, mint a politikai magyar hazáé. Az Esztergárhoz közel eső Csesznek vára is inkább kastély számba megy. Erdélyben legalább a Hunyadiak laka, a vajdahunyadi vár, melynek szintén van közvetlen a vár mellett égbenyuló elkülönített tornya (Nyebojsza), szintén nem erődítvényként szerepelt, hanem mint Petőfi mondja *jó pihenő hely* gyanánt.¹

Szászváros

Dr. Kristóf György.

¹ A Dunántul megítélése teljesen az íróé.

BEKÜLDÖTT ÚJ KÖNYVEK.

Banner Benedek: Adatok a nyitrai megyei Ság község tótjainak tárgyi ethnographiájához. Békés, 1912. 8° 86 lap.

Barts Gyula: Marosvásárhelyi Borsos Tamás élete és történeti szereplése. Kolozsvár, 1912. 8° 66 lap, 2 lev.

Dr. Dézsi Lajos: Tinódi Sebestyén. Budapest, 1912. 8° 229 lap.

Méhely Kálmán: A magyar vasművek és gépgyárak országos egyesületének Évkönyve. Szerkesztette — — —. Budapest, 1913. 8° 263 lap, 1 tábla és négy ábra.

Puskás Endre: Ibsen Henrik. A trónkövetelő. Tört. dráma öt felv. Norvég eredetiből fordította — — —. Budapest, 1914. 8° 191 lap.

Roska Márton: Árpádkori temető Vajdahunyadon. Kolozsvár, 1913. 4° 165—225 l.

Szilády Áron: Péchi Simon psalteriuma. Budapest, 1913. 8° 289 lap, 1 lev.

Téglás Gábor: Gyárfás Győző emlékezete.

Tóth Mike S. J.: Szerzetes rendek és társulatok Magyarországon. Kalocsa, 1913. 8° 248 lap.

Dr. Varga Zsigmond: Írás és nyelvtörténeti adalékok az ókori keleti népek művelődéstörténetéhez. Kolozsvár, 1913. 4° 197 lap.

Veress Endre: Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597—1607). A M. Tud. Akad. történelmi bizottsága megbízásából hazai és külföldi levéltárakban gyűjtötte és közrebocsátja — — —. II. kötet: 1602—1607. Budapest, 1913. 8° XXXII. 966 lap, 1 levél; 2 mell.